

УДК 159.938

Тетяна Леонідівна САВЧЕНКО,

молодший науковий співробітник лабораторії вікової психофізіології
Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України;

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1255-2745>

ОСНОВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ВЧИТЕЛІВ

Подано результати теоретичного і експериментального психодіагностичного дослідження 2016–2018 років, яке було здійснене в межах виконання теми НДР «Психофізіологічне забезпечення професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень». Наше дослідження спрямоване на визначення психологічних чинників професійного самоздійснення вчителів. Отримані дані було перевірено за допомогою регресивного аналізу. Найбільш вагомими виявились чотири чинники: шкала ціннісних орієнтацій, самоефективність, зовнішня негативна мотивація, шкала поглядів на природу людини. Ці чинники впливають на професійне самоздійснення вчителів, яке у свою чергу являє собою вершину самореалізації та розкриття творчого і духовного потенціалу людини.

Ключові слова: самоздійснення, професійне самоздійснення вчителів, чинники професійного самоздійснення, регресійний аналіз.

Постановка проблеми. Самоздійснення – багатозначний термін, його прийнято розглядати з точки зору успішної реалізації індивідом своїх життєвих планів і цілей. Воно можливе у різних сферах життя людини. У даному випадку, нас цікавить професійне самоздійснення. У зв'язку з реформами, які відбуваються у системі працевлаштування, економічною кризою, військовим конфліктом у східних регіонах країни і масовою міграцією людей, проблема професійного самоздійснення індивіда набула особливого значення. Виступаючи як одне із найважливіших видів життєвого самоздійснення, професійне самоздійснення характеризується високим рівнем розкриття особистісного та професійного потенціалу, розвитком здібностей з широким використанням професійного досвіду та здобутків в професійній діяльності.

Методики та результати дослідження. На протязі 2016–2018 років нами було проведено теоретико-експериментальне дослідження, в якому взяли участь 183 вчителі. Зроблено статистичну обробку та теоретичні узагальнення отриманих результатів [1, с. 143–151].

З метою проведення дослідження нами було використано: Опитувальник професійного самоздійснення; Мотивація професійної діяльності (методика К. Замфір, модиф. А. Реана); Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалова; Самоактуалізаційний тест Е. Шострома (САТ). Визначення чинників професійного самоздійснення проводилося за допомогою лінійного регресійного аналізу (метод Stepwise). Здійснено побудову регресійних моделей для трьох узагальнених показників Опитувальника професійного самоздійснення фахівців з показниками усіх використаних психодіагностичних методик.

Результати обробки даних для визначення чинників **загального рівня професійного самоздійснення** виявилось, що **найбільш значущою** стала «шкала ціннісних орієнтацій», яка визначає, якою мірою людина поділяє цінності, властиві особистості що самоактуалізується і утворює блок цінностей. Вони набувають реалізації в поведінці необхідній для здатності організувати і здійснити власну діяльність, для досягнення певної мети. Отже, шкала ціннісних орієнтацій справляє найбільш виражений вплив на можливість професійного самоздійснення, що доводиться наявністю доволі високого коефіцієнта множинної регресії $R=0,43$ та кількості поясненої дисперсії $R^2=0,19$. **Другим за значущістю чинником** загального професійного самоздійснення вчителів виявилася «самоефективність» – $R=0,57$; $R^2=0,32$. Це означає, що переконання людини щодо ефективності її дій для досягнення певної мети, справляє вагомий вплив на можливість професійного самоздійснення. **Третім чинником** виявилася «зовнішня негативна мотивація», яку визначали за тестом «Мотивація професійної діяльності». Вона пов'язана з зовнішніми обставинами, яке виявляється у вигляді страхів покарання чи осуду з боку керівництва, співробітників і оточуючих взагалі – $R=0,67$; $R^2=0,45$.

Результати обробки даних для визначення чинників **рівня внутрішньо професійного самоздійснення** показало, що найвагомішим чинником виявилася «самоефективність», що доводиться високим коефіцієнтом множинної регресії $R=0,53$ та кількістю поясненої дисперсії $R^2=0,28$. **На другому місці** знаходиться «шкала ціннісних орієнтацій» – $R=0,61$; $R^2=0,38$. **На третьому місці** знаходиться зовнішня негативна мотивація, яка пов'язана з покараннями або заохочуваннями – $R=0,68$; $R^2=0,47$.

Для визначення чинників **рівня зовнішньо професійного самоздійснення** вчителів було побудовано 4 регресійні моделі, які виявились достатньо інформативними. **Найвагомішим чинником** рівня зовнішньо професійного самоздійснення вчителів виявилася «шкала ціннісних орієнтацій», що доводиться високим коефіцієнтом

множинної регресії $R=0,47$ та кількістю поясненої дисперсії $R^2=0,22$. **На другому місці** знаходиться «зовнішня негативна мотивація» – $R=0,59$; $R^2=0,35$. **На третьому місці** знаходиться шкала поглядів на природу людини, яка пов'язана з покараннями або заохочуваннями – $R=0,66$; $R^2=0,44$. **На четвертому місці** виявилася «самоефективність» – $R=0,70$; $R^2=0,50$.

Висновки. За результатами регресивного аналізу видно, що обрані методики містять показники, які можна розглядати в якості виражених чинників професійного самоздійснення фахівців. **Найбільш вагомим** та інформативним чинником загального та зовнішньопрофесійного рівня професійного самоздійснення вчителів виявилася **шкала ціннісних орієнтацій** фахівця. **Другим** за інформативністю чинником, виявляється **самоефективність** – переконання людини щодо ефективності її дій для досягнення певної мети. **Третє місце** при визначенні впливу на рівень професійного самоздійснення посіла **зовнішня негативна мотивація**. **На четвертому місці**, знаходиться **шкала поглядів на природу людини**, яка вимірює ступінь конструктивності поглядів, здатність переживати у всій повноті теперішній момент життя, відчувати нерозривність минулого, сьогодення і майбутнього.

Самоздійснення педагога в професійній діяльності здійснюється в процесі самоорганізації, котра характеризується змінами в потенціалі саморозвитку – переходом потенційного «Я» в актуальне «Я» і вихід на рівень особистісно-професійного саморозвитку. Визначені нами чинники впливають на професійне самоздійснення вчителів, сприяють самоусвідомленню і глибинному розумінню психологічних процесів, що у свою чергу сприяє розкриттю творчого і духовного потенціалу людини і досягненню вершин професійної самореалізації.

Список бібліографічних посилань

1. Савченко Т. Л. Підсумки планового дослідження основних психологічних чинників професійного самоздійснення вчителів. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т. V, Вип. 18. С. 143–151.

Одержано 01.04.2019

Представлены результаты теоретического и экспериментального психодиагностического исследования 2016–2018 годов, которое осуществлялось в рамках выполнения темы НДР «Психофизиологическое обеспечение профессионального самоосуществления профессионала в условиях социально-экономических изменений». Наше исследование направлено на определение психологических факторов профессионального самоосуществления учителей. Полученные

данные были подвергнуты регрессионному анализу. Наиболее существенными оказались четыре фактора: шкала ценностных ориентаций, самоэффективность, внешняя негативная мотивация, шкала взглядов на природу человека. Эти факторы влияют в свою очередь представляет собой вершину самореализации и раскрытия творческого потенциала человека.

Ключевые слова: профессиональное самоосуществление учителей, факторы профессионального самоосуществления, регрессивный анализ.

УДК 159.947.23

Євгенія Олександрівна САП'ЯН,

студентка факультету психології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Олена Володимирівна МИЛОСЛАВСЬКА,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри прикладної психології

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ОСОБИСТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Розглянуто загальну характеристику відповідальності як особистісної характеристики, проведено теоретичний аналіз підходу до визначення відповідальності та загальних характеристик понять.

Ключові слова: відповідальність, сензитивний, локус контролю, відповідальна поведінка.

Відповідальність як особистісна якість, належить до моральних категорій, що виступають регуляторами поведінки в усіх сферах людського буття. Відповідальність, як якість особистості, характеризується динамічністю. Становлення відповідальності особистості тісно пов'язана із мотивами, ставленням, самосвідомістю, локусом контролю.

Юнацький вік – сензитивний для формування відповідальності, оскільки характеризується посиленням свідомої мотивації поведінки, підвищенням інтересу до моральних проблем і пошуком ефективних шляхів їх розв'язання, здатністю до самоспостереження і рефлексії, усвідомленням своїх морально-психологічних і вольових якостей, становленням соціально-моральної самооцінки, орієнтацією на моральні цінності. Водночас цей вік характеризується